

Regiobijeenkomsten Platform Bodembeheer Bodem en Ondergrond in Omgevingsvisie

02 mei 2017, Leiden - 18 mei 2017, Almelo - 23 mei 2017, Utrecht - 01 juni 2017, Groningen

Op 2, 18, 23 mei en 1 juni 2017 heeft het Platform Bodembeheer regiobijeenkomsten over Bodem en Ondergrond in Omgevingsvisie georganiseerd.

De omgevingswet treedt in 2019 in werking. Gemeenten en provincies moeten daarvoor een Omgevingsvisie en -plan opstellen. Ondergrond en grondwater zijn onderdeel van de fysieke leefomgeving en hebben dus een volwaardige plaats binnen integrale afwegingen rond de fysieke leefomgeving.

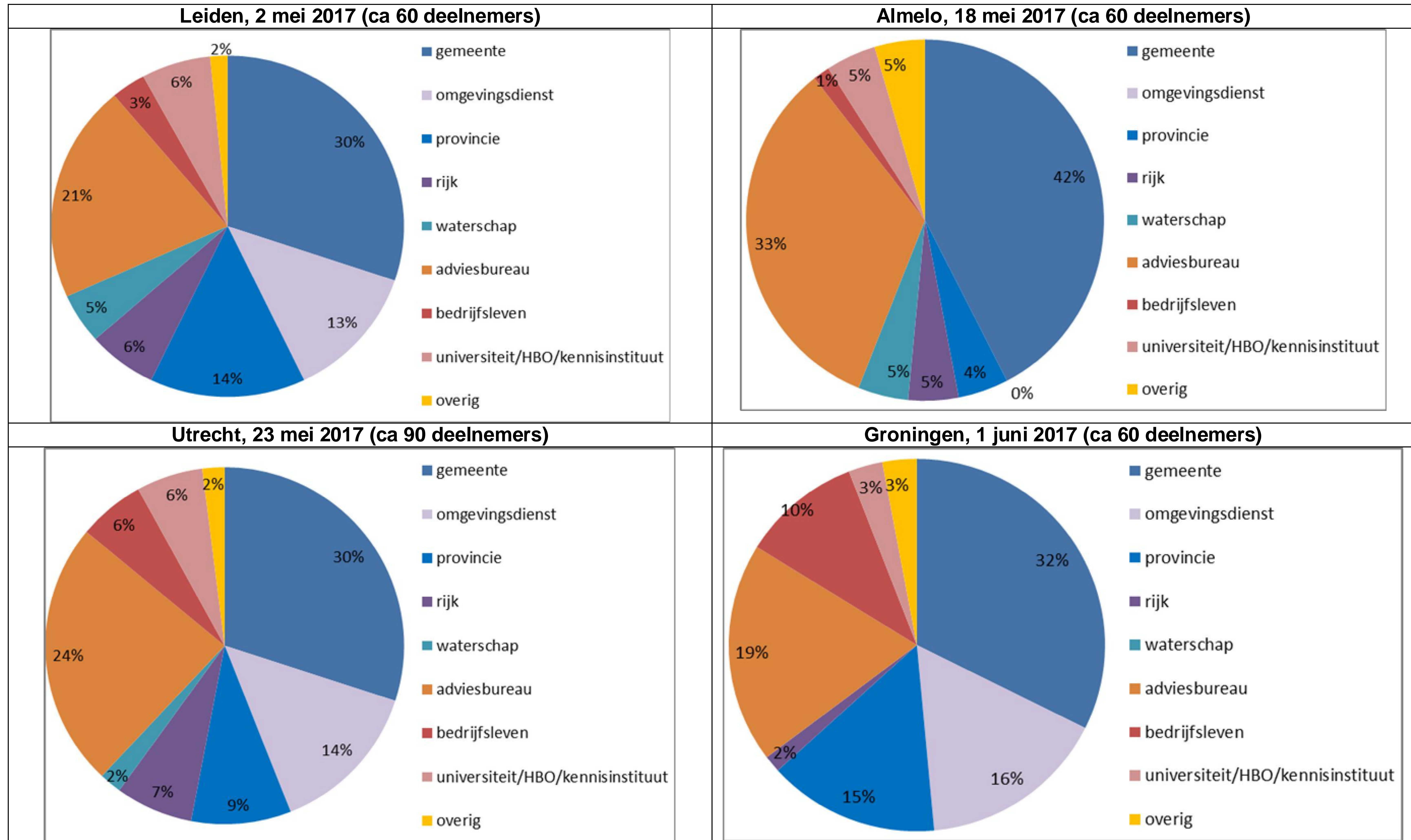
Verschillende partijen zijn hier al mee bezig, maar hoe pakken we dit eigenlijk op?

Tijdens de regiobijeenkomsten zijn de deelnemers over de Omgevingsvisie geïnformeerd. Daarnaast zijn we aan de slag geweest met casussen uit de regio. Het mes sneed daarbij aan twee kanten. De casus werd geholpen in haar zoektocht bij het maken van een goede Omgevingsvisie waarmee integraal gewerkt kan worden. En de deelnemers namen een kijkje in de keuken van de casushouder, hopelijk als inspiratiebron voor zijn of haar eigen praktijk. In de bijeenkomst was ruimte om ervaringen, voorbeelden, instrumenten, informatievragen, knelpunten, handvatten, tips & tricks uit te wisselen.

Op de vier middagen zijn in totaal zo'n 270 personen afgekomen afkomstig van verschillende soorten organisaties (zie onderstaande taartdiagrammen). Daaronder vindt u een verslag per bijeenkomst:

De vier bijeenkomsten.....	3
Het plenaire deel op de bijeenkomsten: Transitie in het bodemwerkveld en de Omgevingswet	3
Hart van Holland, 2 mei, te Leiden	4
Plenaire deel Leiden	5
Parallele sessies Leiden.....	5
Plenaire afsluiting Leiden	9
Twente, 18 mei te Almelo	11
Plenaire deel Twente	11
Parallele sessies Twente.....	13
Plenaire afsluiting Twente	16
Gemeente Utrecht, 23 mei te Utrecht	17
Plenaire deel Utrecht	17
Parallele sessies Utrecht.....	18
Plenaire afsluiting Utrecht	20
Gemeente Groningen, 1 juni te Groningen	21
Plenaire deel Groningen	21
Parallele sessies Groningen.....	23
Plenaire afsluiting Groningen	25

De presentaties zijn te vinden in het [digitale archief van het Platform Bodembeheer](#).

De vier bijeenkomsten

Het plenaire deel op de bijeenkomsten: Transitie in het bodemwerkveld en de Omgevingswet

Alle bijeenkomsten hadden een plenair gedeelte in zich met twee presentaties over “transities in het bodemwerkveld” en de Omgevingswet. De eerste was vanuit het nationaal programma “Aan de slag met omgevingswet en de tweede presentatie was van het Uitvoeringsprogramma Bodemconvenant. Hierin werden de huidige stand van zaken rond de Omgevingswet geschetst en welke transities in het bodemwerkveld dit met zich meebrengt. Vanuit beide programma’s is verteld, hoe hulp kan worden geboden aan overheden om te werken aan de nieuwe praktijk van de aanstaande Omgevingswet.

Presentatie 1: Aan de slag met de omgevingswet (Katja Stribos, Jan van den Dool, Nicole Hardon)

In deze presentatie werd aangegeven hoe het wettelijke stelsel zal veranderen. Uiteindelijk worden meerdere wetten en regelingen voor de fysieke leefomgeving opgenomen in één wet: de Omgevingswet. In deze presentatie werd de planning van het stelsel toegelicht. Ook werd aandacht besteed aan het doel en de reikwijdte van de Omgevingswet en aan de beschikbare kerninstrumenten voor implementatie van de Omgevingswet.

Presentatie 2: Uitvoeringsprogramma Convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020 (Corné Nijburg, Ron Nap, Jan Fokkens)

Deze presentatie ging in op het ontstaan van het Uitvoeringsprogramma convenant Bodem en Ondergrond. Het Uitvoeringsprogramma heeft als doel te helpen bij de implementatie bodem en ondergrond in de Omgevingswet. Er zijn twee belangrijke transitie die plaatsvinden bij de invoer van de Omgevingswet: 1. van sectoraal naar integraal en 2. van centraal naar decentraal. Bij de transitie van sectoraal naar integraal werken is de grote uitdaging dat een projectleider van de Omgevingswet en de expert op het gebied van bodem en ondergrond elkaar verstaan, zodat op een bestuurlijk niveau de juiste keuzes gemaakt kunnen worden. Een mooie uitdaging, want hierdoor krijgt het vroegtijdig meenemen van bodem in afwegingen van de fysieke leefomgeving een enorme impuls. De maatschappelijke opgave moet bovendien zo goed mogelijk worden meegenomen. Bij de transitie van centraal naar decentraal verandert de rol van de overheid; deze verschuift van een presterende overheid naar een samenwerkende overheid. Tot nu toe werd veel vastgelegd in afspraken en regelingen. Echter, als gevolg van de invoering van de Omgevingswet zal er meer moeten worden samengewerkt en zal er minder op voorhand worden vastgelegd. Grote uitdaging hierbij is het vinden van de juiste balans. Het Uitvoeringsprogramma helpt hierbij en doet uitdrukkelijk een beroep op kleine en middelgrote gemeenten om hun vragen te melden.

Gestelde vragen

Tijdens de bijeenkomsten werden diverse vragen gesteld die niet altijd ter plekke beantwoord konden worden. De vragen en antwoorden zijn hieronder weergegeven en beantwoord:

- **Er is niet zoveel aandacht voor de integrale business case en hoe de maatschappelijke kosten en baten van de maatregelen (mogelijk) worden genomen.** De reactie was: dat klopt, mede omdat deze aandacht er vooral op decentraal niveau moet komen. De Omgevingswet daagt uit om die businesscases te gaan ontwikkelen,
- **Is er weer een nieuwe openstelling van stimuleringsregeling voor invoering omgevingswet?** Dat is nog niet duidelijk. De komende tijd wordt een evaluatie van de regeling voorzien. Als resultaten positief zijn dan is het aan de stuurgroep om te beslissen of en zo ja hoe de regeling wordt voortgezet.
- **Wie is er verantwoordelijk voor het stellen van regels over bodembeheer?** De basis wordt gevormd door artikel 2.3, lid 1 van de Omgevingswet: “De uitoefening van de taken en bevoegdheden op grond van deze wet wordt overgelaten aan de bestuursorganen van de gemeente, tenzij daarover andere regels zijn gesteld.” In paragraaf 2.4.1 van de wet worden specifieke taken toebedeeld aan bestuursorganen. Bijvoorbeeld artikel 2.18, lid 1, onder c. Hier worden taken met betrekking tot het beschermen van de kwaliteit van het grondwater in grondwaterbeschermingsgebieden aan de provincie toebedeeld met het oog op de winning van grondwater voor de bereiding van drinkwater. Dit betekent dus dat de provincie regels kan stellen voor bodemaspecten ter bescherming van de

drinkwaterwinning. En dat de gemeente de overige regels ter bescherming van de bodem stelt. Daarnaast kunnen bijvoorbeeld op grond van de bepalingen van hoofdstuk 4 van de wet regels worden gesteld aan activiteiten. Artikel 4.3 vormt de basis voor het stellen van rijksregels over activiteiten die gevolgen kunnen hebben voor de fysieke leefomgeving. De fysieke leefomgeving omvat ook de bodem (artikel 1.2, lid 2). Het rijk kan dus regels stellen aan de activiteiten met het oog op de bescherming van de bodem. Dit gebeurt bijvoorbeeld voor de milieubelastende activiteit in hoofdstuk 4 van het Besluit activiteiten leefomgeving. NB: Met de invoeringswet en de aanvullingswetten kan dit nog wijzigen of worden aangevuld.

- **Wie is verantwoordelijk voor toezicht en handhaving?** De basis voor het toedeling van taken op het gebied van toezicht en handhaving ligt in art. 18.2 van de wet. De taak wordt gekoppeld aan het bevoegd gezag. Voor de algemene regels wordt het bevoegd gezag bepaald in paragraaf 4.1.3 en voor vergunningplichtige activiteiten in paragraaf 5.1.2. Voor de algemene regels is de gemeente bevoegd gezag voor de regels in het omgevingsplan (artikel 4.8) en in beginsel ook voor de algemene rijksregels (artikel 4.9)

De presentaties zijn te vinden op <http://www.expertisebodemenondergrond.nl/1119>

Hart van Holland, 2 mei, te Leiden

Tijdens de bijeenkomst in Leiden werden de deelnemers geïnformeerd over het opstellen van de [Hart van Holland](#)¹ omgevingsvisie, die wordt opgesteld door de gemeenten Kaag en Braassem, Katwijk, Leiden, Leiderdorp, Noordwijk, Oegstgeest, Teylingen, Voorschoten, Wassenaar en Zoeterwoude. Tijdens de bijeenkomst werd de rol van de ondergrond voor de ambities en opgaven in het gebied gespecificeerd en werd bekeken hoe verschillende onderwerpen samen zouden moeten komen in de omgevingsvisie.

Tijd	Onderdeel	Spreker
13:00	Opening, toelichting programma	Dagvoorzitter: Pieter van der Straaten (gemeente Leiden)
13:10	Presentatie Hart van Holland omgevingsvisie en het belang van de ondergrond.	Fred Goedbloed (gemeente Leiden)
13:25	Presentatie "transities in het bodemwerkveld" en de omgevingswet	Katja Stribos (Nationaalprogramma Aan de slag met omgevingswet) en Corné Nijburg (Uitvoeringsprogramma Bodemconvenant)
14:00	Parallele sessies De rol van ondergrond bij maatschappelijke opgaven Ruimtelijke ontwikkelingen Watervraag Energietransitie Ruimtelijke confrontaties en wat betekent dat voor de omgevingsvisie?	Onder leiding van Jeroen Brouwer (gem. Katwijk) Ariaan van der Vlugt (gemeente Kaag en Braassem) Kor van Hateren (Omgevingsdienst West-Holland) Fred Goedbloed (gemeente Leiden)
14:50	Koffie / thee	
15:10	Vervolg parallelle sessies	
16:00	Presentatie Integraal werken in de praktijk	Fred Goedbloed (gemeente Leiden)
16:15	Afsluiting	Dagvoorzitter Pieter van der Straaten (gemeente Leiden) en Henk vanden Berg (VNG)
16:30	Borrel	

¹ <http://www.omgevingsvisie2040.nl/>

Plenair deel Leiden

Pieter van der Straaten van de gemeente Leiden was dagvoorzitter en heette de circa 60 deelnemers welkom.

Regionale agenda Omgevingsvisie 2040 het hart van Holland - Fred Goedbloed (Gemeente Leiden)

Fred Goedbloed van de gemeente Leiden presenteerde het traject rond de Hart van Holland omgevingsvisie en het belang van de ondergrond daarbij. In het Hart van Holland hebben 10 Zuid-Hollandse gemeenten de spreekwoordelijke handen in één geslagen om gezamenlijk opgaven in het gebied aan te pakken. Grote uitdaging hierbij is hoe deze verschillende gemeenten met hun verschillende belangen aan elkaar verbonden kunnen worden. Fred lichtte in zijn presentatie twee opgaven toe: het klimaatbestendig maken van steden en de overgang van gas naar (groene) stroom. Wanneer men de ambities op dit gebied wil realiseren, dan moet daar *nu* mee begonnen worden, ook al lijkt het doel ver in de toekomst te liggen. De moeilijkheid hierbij is dat de te nemen maatregelen in één keer goed moeten worden aangelegd. Ook moeten de maatregelen integraal zijn.

Om de energieambitie waar te kunnen maken, moeten er alternatieve energiebronnen bijkomen, zoals windmolens en zonnepanelen. Maar, hoe houdt je het landschap aantrekkelijk? En hoe krijg je deze energie (via nieuwe ondergrondse infrastructuur) de stad in? De rol van de bodem is hierbij cruciaal. Onder andere de elektriciteitsnetwerken in de grond moeten worden aangepast. Het beheer is duur; de bodem kan maar één keer open, er is geen geld om het vaker te doen. Het moet dus in één keer goed, waarbij zoveel mogelijk opgaven in één keer worden aangepakt. Goedbloed: “Iedere straat in onze stad moet om die reden binnen nu en 15 jaar een keer open. We kunnen het ons niet veroorloven om dat meerdere keren te doen. Laten we iedere straatopenlegging gebruiken om het gelijk goed te doen en alles in één keer te regelen.”

Presentatie “transities in het bodemwerkveld” en de omgevingswet Katja Stribos (NP aan de slag met de omgevingswet) en Corné Nijburg (UP convenant)

Vervolgens werden de presentaties over “transities in het bodemwerkveld” en de omgevingswet, vanuit het nationaal programma “Aan de slag met omgevingswet gegeven door Katja Stribos en Uitvoeringsprogramma Bodemconvenant door Corné Nijburg.

De inhoud van deze presentaties vindt aan het [begin](http://www.expertisebodemenondergrond.nl/1119) van dit verslag. De presentaties zijn te vinden op <http://www.expertisebodemenondergrond.nl/1119>.

Parallele sessies Leiden

Na het plenaire deel gingen de deelnemers uiteen in 4 groepen onder leiding van Jeroen Brouwer (gemeente Katwijk), Ariaan van der Vlugt (gemeente Kaag en Braassem), Kor van Hateren (Omgevingsdienst West-Holland) en Fred Goedbloed (gemeente Leiden). Iedere groep kreeg een bepaald kwadrant van het omgevingsvisiegebied toegewezen; elk kwadrant met z'n specifieke kenmerken, ambities en uitdagingen (zie onderstaande kaders). De deelnemers hadden beschikking over een aantal thematische kaarten over het

gebied. De opdracht voor de groepen was om de regio optimaal in te richten volgens het principe “functie volgt bodem” en te bekijken waar ruimtelijke concurrentie tussen functies ontstaat? Daarnaast is besproken wat we moeten afwegen / regelen in de omgevingsvisie en met wie? Daarbij was het van belang wat we nog niet / onvoldoende weten om af te kunnen wegen en konden de deelnemers vragen stellen en ervaringen uitwisselen.

Sessie 1 Noord-westelijke kwadrant: het nationaal park Zuid-Hollandse duinen en de bollen

Door Jeroen Brouwer (gemeente Katwijk) en voor de regio: Katwijk, Noordwijk, Teylingen, Oegstgeest en Leiden

De hoofdpoging voor dit gebied: verzilting

Water: vergroten van de watervoorraden van Dunea, verzilting bedreigt de teelten, verbreding Oegstgeesterkanaal, mogelijke inundatie van overtollig regenwater in de bodem om met vergrootte zoetwaterlens de kwel tegen te gaan.

Energie: meest kansrijke gebied voor geothermie in de regio. Opgave:

	2050 (autonome ontw) zonder besparen			
	Elektra (TJ)	Warmte (TJ)	Brandstof (TJ)	Totaal (TJ)
Katwijk	972	1882	702	3557
Leiden	2137	3556	2141	7834
Noordwijk	521	884	389	1794
Oegstgeest	249	548	251	1048
Teylingen	675	1079	485	2239
Totaal Hart van Holland	9196	17876	9503	36575

Biodiversiteit: Natura 2000 gebied, Nationaal park de Hollandse Duinen, natuur in de duinen staat onderdruk door te intensief gebruik door recreanten en veranderend klimaat.

Verstedelijking: plannen voor zo'n nieuwbouwwoningen in dit gebied gepland door Noordwijk (4.000), Teylingen (1.210) Oegstgeest (1.550) en Leiden (6.862). De productie van Katwijk (7.135 nieuwe woningen) zit meer in het ten zuiden van de Oude Rijn.

Tijdens de sessie zijn de verschillende functies en opgaven besproken in het gebied. De bollenteelt wil men voorsnog in stand houden (hoort bij de identiteit van het gebied). De verzilting van het grondwater bedreigt de mogelijkheden van de bollenteelt, maar ook de gemeentes kunnen hier last van krijgen (in het realiseren en onderhoud van openbaar groen). Bovendien is er een link met waterwinning, want het benodigde grondwater wordt uit een zoete bel in de duinen gewonnen, Bij te forse winningen sijpelt het zoute grondwater het gebied in. De klimaatverandering vergroot de opgave omdat een stijgende zeespiegel de druk op de zoet waterbel vergroot. Andere opgaven in het gebied zijn: woningbouw (bouwen waar ruimte is, bodemgesteldheid wordt voorsnog niet meegenomen) en de transitie naar een duurzame energievoorziening (mogelijkheden bodemenergie, relatie met nieuwbouw en ruimte in de ondergrond voor kabels en leidingen).

In de sessie bespraken de deelnemers aan de hand van de verschillende gewenste functies en bedreigingen in het gebied een mogelijke strategie voor de Omgevingsvisie. Van belang is het om te beginnen met waar de gemeente(n) heen willen. Niet alleen op de korte termijn (4 jaar) maar ook de lange termijn (40 jaar). Hoe je doelen kunt bereiken vergt een iteratief proces met belanghebbenden, informatie over functies, kansen en bedreigingen en hun ruimtelijke inpassing.

Daarnaast is het van belang om de juiste schaal te nemen per thema (ruimtelijk en in de tijd).

Energievraagstukken lenen zich bijvoorbeeld goed voor de regionale schaal. Daarvoor is het ook goed om te bepalen wat je eigen gebied te bieden heeft, om hiermee eventueel “uit te kunnen ruilen” met buurgemeenten.

De deelnemers kwamen tot de conclusie dat het een belangrijke opgave is om op de langere termijn te bekijken hoe lang functies “houdbaar” zijn op een bepaalde plaats. Woningbouw op slappe gronden kan op termijn op zeer hoge onderhoudskosten en zelfs onveilige situaties leiden. Ondanks de belangrijke waarde voor de identiteit van het gebied, kan bollenteelt bij doorzettende klimaatverandering en verzilting onhoudbaar worden. Welke slimme functieomschakelingen zijn dan mogelijk (denk bijvoorbeeld aan kassen i.c.m. geothermie).

Deze afwegingen zijn zeer bepalend voor duurzaam omgevingsbeleid, maar ook voor de vraag wie de afweging maakt en wie de investeringen betaalt. De deelnemers stelden dat het ideaal zou zijn om de kosten en baten (aanlegkosten, onderhoudskosten, maar ook ecosysteemdiensten) te analyseren over een langere periode.

Concluderend: De ondergrond biedt kansen, maar is ook randvoorwaardelijk voor duurzaam en veilig gebruik van de ruimte. Daarom is het van belang ondergrond mee te nemen in de omgevingsvisie.

Sessie 2 Noord-oostelijke kwadrant: het plassengebied

Door Ariaan van der Vlugt (gemeente Kaag en Braassem) en voor de regio: Kaag en Braassem, Leiderdorp en Leiden)

De hoofdpoging voor dit gebied: bodemdaling

Water: de derde bron voor Dunea, verzilting, eilanden in de Kaag (Kogjespolder, Lakenpolder, Zwamburgerpolder, de Kouden Hoorn en de Strengen) zakken weg. Er zijn werkzaamheden aan dijken en het watersysteem in het kader van de waterveiligheid in dit gebied. Het gaat dan om beperkte aanpassingen van dijken en polders.

Energie: wat zijn de mogelijkheden voor wko, zon en wind. Opgave:

	2050 (autonome ontw) zonder besparen			
	Elektra (TJ)	Warmte (TJ)	Brandstof (TJ)	Totaal (TJ)
Kaag en Braassem	492	1252	716	2460
Leiden	2137	3556	2141	7834
Leiderdorp	356	675	773	1804
Totaal	9196	17876	9503	36575

Biodiversiteit: huidige polders soortenarm, kansen voor vergroten soortenrijkdom?

Verstedelijking: plannen voor zo'n 2.000 nieuwbouwwoningen in Braassemmerland op de slappe bodem van het huidige sierteeltgebied. Leiderdorp wil binnenstedelijk nog zo'n 770 nieuwe woningen realiseren en Leiden moet nog zo'n 6.862 nieuwe woningen bouwen.

Het plassengebied, ten noordoosten van Leiden is een veenweidegebied. Een kaart van de provincie Zuid-Holland laat zien dat de gemeente Roelofarendsveen precies in dit gebied een grote nieuwe woonwijk heeft gepland. De gemeente heeft voor veel geld grondposities aangekocht. De vraag komt op tafel of dat besluit is genomen met de bekendheid van de kennis van de zettingsgevoeligheid van het gebied. De aanwezigen verwacht van niet, het zijn inzichten die pas recent op de bestuurlijke en ambtelijke tafels zijn beland. Naast deze discussie, is een analyse (en een visualisatie daarvan) beschikbaar over de effecten van het voornemen om in het gebied te komen tot energieneutraliteit. Dit streven leidt tot ingrijpende gevolgen voor het landschap: windmolens, zonnevelden, zonnepanelen op water, maar ook meer onzichtbare activiteiten in de ondergrond zoals warmtenetten, nieuwe infrastructuur om warmte en energie te transporteren en (voor de langere termijn) geothermie.

Naar aanleiding van de grondpositie (al veel geïnvesteerd in het gebied, dat wil je terugverdienen) en de geothermie (te dure businesscase om daar op korte termijn aan te beginnen) ontstaat een discussie over de financiering van duurzame overheidsdoelen. Deze lijkt nu vooral te zijn gebaseerd op korte termijn doelen, maar zou je dat niet veel meer over een langere termijn moeten uitsmeren? Is het niet verstandig om je verlies te nemen op de grondposities, in de wetenschap dat op termijn de kosten van bodemdaling zullen toenemen? Is het niet verstandig om nu al stevig in te zetten op geothermie, waardoor de tussenoplossing 'windenergie' met wat minder molens aan kan? En is het niet veel beter om te investeren in de reductie van de energie- en warmtebehoefte in het bestaande gebied, dan in nieuwe energiewinningen? Belangrijke discussies, daar is het iedereen het over eens, die nog nadrukkelijker dan voorheen, op de bestuurlijke tafel thuis horen.

De discussie in het plassengebied maakt duidelijk: het is nuttig om integraal naar de fysieke leefomgeving te kijken en duurzame afwegingen voor te leggen aan het gemeentebestuur. Zeker nuttig, niet eenvoudig, maar wel nodig. En eigenlijk ook wel boeiend.

Sessie 3 Zuid-westelijke kwadrant: het nationaal park Zuid-Hollandse duinen

Door Kor van Hateren (Omgevingsdienst West-Holland) en voor de regio: Katwijk, Wassenaar, Voorschoten, Zoeterwoude en Leiden

De hoofdpoging voor dit gebied: het nationaal park Hollandse duinen

Water: vergroten van de watervoorraden van Dunea, mogelijke inundatie van overtollig regenwater in de bodem om met vergroete zoetwaterlens de kwel tegen te gaan. De werkzaamheden aan dijken en het watersysteem in het kader van de waterveiligheid zitten vooral in het zuiden van dit gebied. Het gaat dan om kleine verhogingen van dijken.

Energie: kansen op geothermie zijn er niet, dus zon, wind en mogelijk het doortrekken van de warmte-rotonde over oost of west. Opgave:

	2050 (autonome ontw) zonder besparen			
	Elektra (TJ)	Warmte (TJ)	Brandstof (TJ)	Totaal (TJ)
Katwijk	972	1882	702	3557
Leiden	2137	3556	2141	7834
Voorschoten	257	609	240	1106
Zoeterwoude	294	1274	225	1793
Totaal	9196	17876	9503	36575

Biodiversiteit: Natura 2000 gebied, Nationaal park de Hollandse Duinen, natuur in de duinen staat onderdruk door te intensief gebruik door recreanten en veranderend klimaat. Katwijk moet enerzijds wel nieuwbouwen en mag niet bouwen vanwege stikstof en het Natura 2000 gebied.

Verstedelijking: de 7.135 nieuwbouwwoningen die Katwijk in portefeuille heeft slaan vooral neer op het voormalige vliegveld Valkenburg. Wassenaar probeert de productie van nieuwe woningen af te remmen en Leiden moet nog zo'n 6.862 nieuwe woningen bouwen.

In deze sessie hebben de deelnemers het gebied geanalyseerd vanuit de maatschappelijke opgaven. Eerst is gekeken naar de energieopgave. Geothermie is technisch mogelijk, maar niet wenselijk wegens de verhoogde kans van verzilting van het grondwater in het waterwingebied. Daarnaast zijn mogelijkheden genoemd als warmte-koude opslag, energie uit oppervlaktewater (bijvoorbeeld Valkenburgse Meer), zonnepanelen in de duinen, blue energy in het boezemgemaal Katwijk en windmolens (met name op zee). Het gebied is in potentie energieleverancier aan andere gebieden, mede omdat het gebied zelf niet dicht bebouwd is.

Vervolgens is gesproken over de wateropgaven in dit gebied. Deze zijn gerelateerd aan de klimaatverandering. Door zeespiegelstijging neemt verzilting in het duingebied toe en door droogte wordt de zoetwaterlens kleiner. Deze twee effecten opgeteld, maakt de drinkwatervoorraad kleiner. De regio kan hierop reageren door flexibel peilbeheer en inundatie van regen- of zelfs rivierwater (uit gemaal van Katwijk). De deelnemers stellen vast dat kostbaar zoet water op dit moment via de rivier de zee in stroomt.

Tevens is in de sessie gekeken naar andere opgaven, zoals bodemdaling. De droogte in dit gebied heeft effect op de fundering van huizen en de sterkte van veendijken, maar dit werd niet tijdens de discussie verder besproken. Wel is gesproken over de circa 10.000 woningen die de komende jaren gebouwd gaan worden in dit gebied. De locatie Valkenburg is een polder, waarbij actief waterbeheer nodig zal zijn om de leefbaarheid van het gebied te waarborgen en bodemdaling te voorkomen. Functies als recreatie zijn niet meegenomen in deze discussie, maar zullen een belangrijke rol gaan spelen (hoe meer er verstedelijkt wordt, des te meer behoefte er is aan recreatie locaties).

Tenslotte spraken de deelnemers over knelpunten die naar voren kwamen om met verschillende partijen te kunnen samenwerken. Genoemd werden: 1) capaciteit (geld en tijd) en 2) taal, om een brug te kunnen slaan tussen verschillende disciplines (RO, planologie, bodem, water). Goede kaarten of gezamenlijk kaarten maken kunnen een belangrijk rol hierbij spelen. Daarnaast werd door verschillende mensen beaamd dat timing (wie en wanneer betrekken) belangrijk maar ook heel lastig is.

Sessie 4 Zuid-oostelijke kwadrant: het veenweidegebied

Door Fred Goedbloed (Gemeente Leiden) en voor de regio: Voorschoten, Zoeterwoude en Leiden)

De hoofdpoging voor dit gebied: overeind houden van het veenweide landschap

Water: bij extreme buien zal het water vaker op de weilanden blijven staan. De werkzaamheden aan dijken en het watersysteem in het kader van de waterveiligheid zitten vooral in het zuiden van dit gebied. Het gaat dan om kleine verhogingen van dijken.

Energie: kansrijk gebied voor wind en zon. De warmterotonde komt via dit gebied de regio binnen. Opgave:

	2050 (autonome ontw) zonder besparen			
	Elektra (TJ)	Warmte (TJ)	Brandstof (TJ)	Totaal (TJ)
Leiden	2137	3556	2141	7834
Voorschoten	257	609	240	1106
Zoeterwoude	294	1274	225	1793
Totaal	9196	17876	9503	36575

Biodiversiteit: huidige polders soortenarm kansen voor vergroten soortenrijkdom. De weidevogelpopulatie (Gutto's) staat in delen van dit gebied onder druk door werkzaamheden en mogelijke klimaat verandering.

Verstedelijking: in dit gebied wordt de Rijnlandroute aangelegd tegelijkertijd moet Leiden nog zo'n 6.862 nieuwe woningen bouwen.

De discussie spitste zich hoofdzakelijk toe op de wateropgave en op de energieopgave in het gebied. Vanuit de energieopgave ging de discussie over de mogelijkheid om geothermie en/of warmte-koude opslag toe te passen in de omgeving. Om hier concreter iets over te kunnen zeggen is meer informatie nodig over de bodemopbouw en de warmte/koude vraag van de gebiedseigenaren. De wateropgave leverde een interessante discussie op. Een belangrijke plek in de discussie werd ingenomen door de agrariërs aanwezig in het veenweidegebied. Bodemdaling is een belangrijk *issue*, maar de agrarische sector heeft infrastructuur nodig. Dit heeft gevolgen voor de wateropgave. Een van de vragen die opkwamen was of er iets aan bodemdaling moet worden gedaan, of dat er juist iets aan de agrarische sector veranderd moet worden. Uitdaging is om de boeren te betrekken het aanpakken van de wateropgave. Vanuit Delfland zijn er voorbeelden bekend waar weilanden bewust onder water (kunnen) worden gezet. Ook kan misschien gekeken worden hoe water beter benut kan worden; water wordt veelal als afval gezien, maar misschien zou het veel beter benut kunnen worden.

Plenaire afsluiting Leiden

In het afsluitende deel van de middag presenteerde Fred Goedbloed (gemeente Leiden) hoe het integraal werken in de praktijk gaat. Hij lichtte hierbij de plannen in het Hart van Holland verder toe. Het Hart van Holland bestaat uit 10 gemeenten in de provincie Zuid-Holland die gezamenlijk opgaven en problemen in de regio gaan aanpakken. Moeilijkheid is dat de gestelde ambities hoog zijn, deze zijn niet zomaar te realiseren. De ambities kunnen alleen maar gerealiseerd worden wanneer echt goed samengewerkt wordt en wanneer er compromissen gesloten worden; iedereen zal wat spreekwoordelijke water bij de wijn moeten doen. De aanpak is tweeledig: enerzijds vanuit de provincie/overheid (top-down) en anderzijds vanuit draagvlak bij de burgers (bottom-up). Als concreet voorbeeld legde Fred de energietransitie ("in 2050 van het gas af") toe.

Vervolgens werd de dag samengevat door dagvoorzitter Pieter van der Straaten (gemeente Leiden) en Henk van den Berg (VNG) door een aantal opvallende opmerkingen die tijdens de parallele sessies waren gemaakt door de deelnemers onder de loep te nemen. Zo werd onder andere de vraag gesteld: *moet de ondergrond wel worden opgenomen in de Omgevingsvisie?* Van den Berg vindt dan wel, maar daagt daarbij de deelnemers uit om de bodem breed te zien en te denken vanuit de maatschappelijke opgaven. In dat geval is de bodem een zeer relevant onderdeel van een Omgevingsvisie. Ook werd ingegaan op het feit dat taal de grootste uitdaging lijkt te zijn bij het opstellen van de Omgevingsvisies en de integratie van bodem en ondergrond in deze visies. Juiste interpretatie van gegevens is belangrijk; voor het ene doel kan iets heel erg slecht zijn, maar voor het andere doel juist heel erg goed.

Tot slot gaf Henk van den Berg een aantal tips voor wanneer men aan de slag gaat met de Omgevingswet:

- Vergeet niet hoe belangrijk het is om de *basics* uit te leggen, als je dat niet doet gaat het in de basis al mis;
- Het is belangrijk om de effecten uit te leggen van maatregelen en (toekomstige) problemen;
- Het maken van een kosten-baten analyse is goed, maar vlucht er niet in weg. *Keep it simple.*

De middag werd officieel afgesloten met een borrel, aangeboden door de gemeente Leiden.

Twente, 18 mei te Almelo

De bijeenkomst in Almelo stond in het teken van de 'band van Twente met haar bodem'. De bodem heeft de regio een identiteit (en een landschap) gegeven en in 2017 wordt deze band verdiept, samen met Twentse inwoners, bedrijven, overheden en belangenorganisaties. De besturen van de Twentse gemeenten hebben besloten om in 2017 samen op te trekken. Eind dit jaar (2017) leidt dit tot een gezamenlijk product, dat de afzonderlijke gemeenten kunnen gebruiken voor hun Omgevingsvisie. In de bijeenkomst van het Platform Bodembeheer werden de deelnemers hierover bijgepraat én werd samen aan de slag gegaan met een activiteitenkalender voor 2017.

Programma

Tijd	Onderdeel	Spreker
13.00	Opening 'Uw band met de Twentse bodem'	Dagvoorzitter Almar Otten (gemeente Deventer)
13:15	De band van Twente met haar ondergrond (bezien vanuit een historisch perspectief)	Marijke Nieuwenhuis (Het Oversticht)
13:45	Presentatie "transities in het bodemwerkveld" en de omgevingswet	Jan van den Dool (Nationaal programma Aan de slag met de Omgevingswet) Ron Nap (Uitvoeringsprogramma Bodemconvenant) Jaya Sicco Smit (Provincie Overijssel)
14:30	Koffie en thee	
14:45	De band van Twente met haar ondergrond (kansen, feiten en samenwerking)	Jos Mol (gemeente Enschede) Linda Maring (Deltares)
15:15	Interactieve sessies: aan de slag met de activiteitenkalender	
16:10	Wat moeten we nog regelen vanuit bodem en ondergrond ikv de omgevingswet en visies?	Henk van den Berg (VNG) en Almar Otten
16:30	Afsluiting en borrel	

Plenair deel Twente

Dagvoorzitter Almar Otten opende de bijeenkomst. Het onderwerp 'identiteit' sprak hem zeer aan. Hardop vroeg hij zich af of dit wellicht de sleutel kan zijn tot een krachtige aanpak van de ondergrond. Wat Almar in de voorbereiding sowieso was opgevallen is dat de Twentse bestuurders urgentie bij het onderwerp voelen en het procesplan daarom ondersteunen. Vandaag is er de gelegenheid om daarop te reageren en aan te vullen, met als doel om die belangstelling te behouden en te versterken.

De band van Twente met haar ondergrond (bezien vanuit een historisch perspectief)

Marijke Nieuwenhuis (Het Oversticht)

Marijke neemt de deelnemers mee in de bodem. Het is haar vak, als regioarcheoloog, om de bodem te lezen. Aan de hand van wat je vindt in de bodem, kun je terughalen wat de historie is van het gebied. Tijdens de bijeenkomst laat ze dat zien aan de hand van foto's. Een boeiend verhaal, want de historie van het gebied vertelt veel over het karakter van het landschap en de mogelijkheden die de bodem van nature biedt. Ze laat echter ook zien dat de mens daar invloed op heeft: van de vele grafheuvels tot de hedendaagse landbouw.

Presentatie “transities in het bodemwerkveld” en de omgevingswet Jan van den Dool (NP aan de slag met de omgevingswet) en Ron Nap (UP convenant)

Vervolgens werden de presentaties over “transities in het bodemwerkveld” en de omgevingswet, vanuit het nationaal programma “Aan de slag met omgevingswet gegeven door Jan van den Dool en Uitvoeringsprogramma Bodemconvenant door Ron Nap.

De inhoud van deze presentaties vindt aan het [begin](http://www.expertisebodemenondergrond.nl/1119) van dit verslag. De presentaties zijn te vinden op <http://www.expertisebodemenondergrond.nl/1119>.

Bodem en Ondergrond in de Omgevingsvisie Provincie Overijssel

Jaya Sicco Smit (provincie Overijssel)

De provincie Overijssel heeft de voorbije jaren veel aandacht besteedt aan de bodem en de ondergrond. Eén van de opbrengsten is een afwegingssystematiek voor het gebruik van de ondergrond. De provincie streeft niet naar een ondergrondvisie, ze vindt het belangrijk om een integrale Omgevingsvisie te hebben en de ondergrond is daar een onderdeel van. De provincie beschikt sinds 2009 over zo’n Omgevingsvisie en 3D-ordering is daar een onderdeel van. Dat is nodig ook, want ook in Overijssel is de ondergrond nodig voor de productie van drinkwater en aardwarmte en soms leidt dat tot ondergrondse ruimte-concurrentie. De afwegingssystematiek helpt de provincie in het maken van keuzes.

De provincie werkt ook aan de warme overdracht van bodem, van provincie naar de gemeenten. Dat proces verloopt in een samenwerking tussen provincie en gemeenten, zodat de gemeenten in staat zijn om bodem mee te nemen in hun Omgevingsvisie. Jaya roept de aanwezigen op om gebruik te maken van deze mogelijkheid, het is dé kans om bodem te verbinden aan maatschappelijke opgaven.

De band van Twente met haar ondergrond (kansen, feiten en samenwerking)

Jos Mol (gemeente Enschede) en Linda Maring (Deltares)

Na de koffie en thee licht Jos Mol het procesplan van de regio Twente toe. De 14 Twentse gemeente willen meer regie voeren en de touwtjes steviger in handen hebben dan nu het geval is, met betrekking tot activiteiten in de ondergrond. Activiteiten in de ondergrond kunnen helpen bij het realiseren van maatschappelijke opgaven. Dat houdt niet op bij de gemeentegrenzen. Daarom is het de bedoeling om met de gehele regio gezamenlijk een visie op de gemeentelijke rol bij activiteiten in de ondergrond te vormen. Kort samengevat is de motivatie om regionaal samen te gaan als volgt:

De gemeenten willen:

- *adequaat kunnen reageren op ontwikkelingen in de ondergrond en eventuele weerstand daarop.*
- *meer regie voeren en de touwtjes steviger in handen hebben dan nu het geval is met betrekking tot activiteiten in de ondergrond.*
- *de kansen van de ondergrond gaan benutten voor het realiseren van maatschappelijke opgaven.*
- *de regionale visie gebruiken voor het opstellen van hun gemeentelijke omgevingsvisie.*

Daarvoor is door een “coalition of the willing” een procesplan opgesteld met daarin verschillende sporen: het leerspoor, communicatiespoor, netwerkspoor en governancespoor. Voor elk van de sporen zijn activiteiten opgesteld om deze verder uit te werken gedurende 2017. De provincie en het Uitvoeringsprogramma (UP) Bodem en Ondergrond ondersteunen dit proces.

Linda Maring vertelt dat de VNG ambtelijk en bestuurlijk de ambitie heeft uitgesproken dat elke gemeente in haar omgevingsvisie heeft beschreven wat de bijdrage van bodem & ondergrond aan maatschappelijke opgaven kan zijn (uiterlijk in 2021). Het moment daarvoor is om dat te doen bij het opstellen van de omgevingsvisie in het kader van de invoering en implementatie van de omgevingswet. In samenwerking met het UP worden daarvoor nu regioprojecten opgestart waarvan Twente er één is. In de regioprojecten wordt een omgevingsscan uitgevoerd waarbij bekeken wordt welke maatschappelijke opgaven spelen en hoe ondergrond daaraan kan bijdragen, ook wordt gekeken naar de ondergrond welke randvoorwaarden en kansen deze biedt. Belangrijk is om maatschappelijke opgaven leidend te laten zijn om zo ondergrond een plaats in de omgevingsvisie te geven. Er zijn meerdere manieren, of paden – naast ondergrond- om deze opgaven te vervullen. In de regioprojecten worden de “ondergrondpaden” uitgewerkt. De bestuurder wordt hierbij ook betrokken door middel van een workshop. In deze workshop wordt het belang van de ondergrond bij maatschappelijke opgaven inzichtelijk gemaakt: waar moet je wat mee, waar krijg je “gedoe” mee of waar moet je dingen over gaan afspreken, nu of in de toekomst. E.e.a. wordt vastgelegd in een openbaar document, waarna de regio’s en gemeenten dit verder kunnen uitwerken in de omgevingsvisie.

Parallele sessies Twente

Tijdens de parallelle sessies werden aan diverse tafels gewerkt aan vragen onder de sporen communicatiespoor, netwerkspoor, leerspoor en governancespoor.

Communicatiespoor

Het doel van het communicatiespoor is om alle betrokkenen (overheden, inwoners, bedrijven, NGOs) op een juiste toon en met de juiste boodschap te kunnen bereiken. Kernteam trekker: Jan van Dijk

1. Communicatiespoor - Boodschap & toon omtrent incidenten (o.l.v. Liesbeth van Santen). Wat is de boodschap die we over willen brengen wanneer nieuwe incidenten zich voordoen? Hoe zorg je voor een juiste toonzetting? Wat kunnen we leren uit het verleden, waarin spraakmakende incidenten hebben plaatsgevonden?

De conclusie van de groep was dat vooral toon erg belangrijk is bij communicatie en levellen (afstemmen met type ontvanger) wanneer je communiceert. En ook: je kunt het nooit goed (genoeg) doen.

Lessen uit verleden:

- Je hebt geen controle over hetgeen gepubliceerd wordt. De media in Twente is kritisch en niet altijd komen de verhalen overeen met de feiten. De feiten in de ondergrond zijn dan ook vaak complex en moeilijk uitlegbaar, het kost veel tijd om mensen daarover te vertellen.
- Heel veel partijen betrokken. Vooroordelen bij actoren zijn niet te vermijden.
- Acceptatie heeft tijd nodig. De gemeente is het eerste aanspreekpunt bij incidenten! Ook de gemeente zal moeten handelen vanuit de gedachte dat inwoners bedrijven en de politiek niet vertrouwen.
- Uitdrukkelijke wil van initiatiefnemer/gemeente(?) om info te geven

Toonzetting:

- Wees open & transparant
- Cultuur- laat in Twente de info door een Twent vertellen: vertrouwd, “een van ons”
- Kies voor communicatie op gelijkwaardig niveau

Netwerkspoor

Het doel van het netwerkspoor is om de belangen en rollen van alle actoren in beeld te krijgen en mee te nemen in de regionale benadering op de ondergrond. Het bouwen van relaties draagt daarnaast bij aan een stevige verankering binnen de regio. De regio heeft een (waarschijnlijk incompleet) overzicht van actoren gemaakt. Ze zullen keuzes moeten maken, wie moeten ze nadrukkelijk benaderen om mee te denken en te doen? Kernteam trekker: Lydia Plant

2. Netwerkspoor – Bedrijven (o.l.v. Ellen Wijnant) Met welke bedrijven willen we deze beweging maken? Hoe en waarmee bereiken we deze bedrijven

De groep werd gevraagd aan de hand van een matrix een inventarisatie te maken van belangrijke stakeholders gerangschikt op invloed en ambitie. Het kostte even tijd voor de groep om de matrix op de A0 tot zich te nemen. Daarna kwam de discussie goed op gang. Geconcludeerd werd al gauw dat bedrijven in de regio verschillende belangen hebben als het gaat om de bodem. De één wil er iets uithalen of instoppen, de ander wil een stevige ondergrond. Het landschap verandert, de regelgeving verandert en de interactie met alle belanghebbende is cruciaal. Doel is dat bedrijven gaan participeren in de discussie, dat zij uiteindelijk ook medeverantwoordelijkheid dragen en actief meedoen. Voorgesteld werd, als actie voor het netwerkspoor, om van een aantal belangrijke bedrijven hun belang te analyseren, in gesprek te gaan en hen aan te spreken op wat de ontwikkelingen in de bodem voor hen betekent. Betrokkenheid stimuleren kan via het delen van informatie (mogelijk via de Kamer van Koophandel).

3. Netwerkspoor – Overheden (o.l.v. Sophie Moinier, Maartje van Meeteren) Met welke overheden willen we deze beweging maken? Hoe en waarmee bereiken we deze overheden?

Ook in deze groep stond de inventarisatie van belangrijke stakeholders in de regio centraal. Het belangrijkste inzicht opgedaan tijdens de discussie was het inzicht dat het van belang is dat de gemeenten, provincies en waterschappen in de regio met één visie en plan komen. Samen kun je een sterk geluid laten horen richting het ministerie van EZ. Het ministerie van EZ werd aangemerkt als de actor met de meeste invloed én met de meeste ambitie (meer dan aangemerkt in de matrix).

Belangrijke ambities van het ministerie van EZ betreffen zoutwinning en vullen van cavernes. Door vanuit de regio met één visie en plan te komen, zal de invloed van EZ op de ondergrond afnemen. De groep heeft een aantal actoren toegevoegd aan de matrix: IPO, Uni van Waterschappen, VNG, RIVM en de Omgevingsdienst Twente. Als belangrijkste actoren werden (naast het Ministerie van EZ) aangemerkt: De Twentse gemeenten, Provincie Overijssel, Vitens, Geothermie Twente en Vechtstromen.

Leerspoor

Het doel van het leerspoor is om gezamenlijk de kennis op het onderwerp te vergroten en kansen in beeld te brengen van de ondergrond op regionaal niveau. Kernteam trekker: Moniek Brill, Annemieke van Es

4. Leerspoor – Energietransitie (o.l.v. Remco Drewes) Hoe kunnen we een symposium, verdiepende sessies en excursies het beste invullen om de relatie tussen de transitie naar duurzame energie en de potenties van de bodem op dit vlak uit te diepen? Wie moeten we in ieder geval betrekken of uitnodigen?

Aanwezigen vinden het belangrijk om aan de vraagstukken samen te werken, te ontdekken, knelpunten te ervaren, oplossingen te vinden en het speelveld te onderzoeken. Dat doen ze het liefst tijdens de bijeenkomsten bijdragen aan een actueel vraagstuk of knelpunt. Wat is bijvoorbeeld het ideale proces dat bij een vraagstuk doorlopen moeten worden?

Van bedrijfsleven tot aan bewoners, alle spelers hebben relevante zaken in te brengen om energietransitie/diepe ondergrond tot een succes te maken. Niet alleen AKZO/NAM maar ook MKB, energiebedrijven/-coöperaties (Buurtkracht weet bewoners in wijken op een goede manier te organiseren). Dit wil niet zeggen dat *alle* spelers op elke bijeenkomst uitgenodigd moeten worden. Soms misschien wel om elkaar beter te begrijpen en wantrouwen voor te zijn. Soms juist alleen de beleidsmakers of technisch inhoudelijk mensen om te kunnen sparren.

Idee is om bijeenkomsten te organiseren op projectlocaties zodat het bedrijf of initiatiefnemer de aanwezigen wat kan laten zien en ook het locatiespecifieke karakter van projecten duidelijk wordt. Faciliteer het zo dat er ervaringen gedeeld worden en in mindere mate presentaties. Een kennismarkt tijdens een lunch werd ook genoemd. Dan kunnen de aanwezigen zelf kiezen waar ze het oor te luisteren leggen.

Samen onderzoek doen aan vraagstukken vergroot het bewust zijn, geeft vertrouwen en draagt uiteindelijk bij aan het draagvlak om projecten wel of niet te laten slagen. Laat onderzoek niet door de initiatiefnemer zelf meer uitvoeren. Dit past niet meer in deze tijd!

5. Leerspoor - Gezondheid en veiligheid (o.l.v. Linda Maring) Hoe kunnen we een symposium, verdiepende sessies en excursies het beste invullen om de relatie tussen een gezonde en veilige omgeving en de potenties van de bodem op dit vlak uit te diepen? Wie moeten we in ieder geval betrekken of uitnodigen?

De tafel begon met een korte afbakening over wat veiligheid en gezondheid inhouden. Het kan gaan over gezond bodemleven, verontreiniging, veilig bouwen, voedsel enzovoorts. De tafel besloot het thema breed op te pakken. Het belang van kennis werd breed onderkend, om te reageren op calamiteiten of berichten in de media, maar ook om je omgevingsbeleid goed te kunnen doen. Wat betekent een bepaalde keuze, hoe weeg je appels tegen peren af. In het omgevingsbeleid wordt het “integraal afwegen” steeds belangrijker. In het gesprek aan deze tafel werd niet alleen besproken welke kennis nodig is, maar vooral ook hoe je deze kennis moet overbrengen naar anderen, hoe je communiceert over de ondergrond, wat een bepaalde norm of onderzoeksresultaten nu concreet betekenen voor bewoners, bedrijven en overheden. Bewustwording en samenwerking zijn nodig voor een duurzaam gebruik en “eigenaarschap” van de leefomgeving. Ook de soort kennis is van belang. Diepgaande expertise is net als brede kennis nodig om je werk als gemeente goed te kunnen blijven doen.

6. Leerspoor - Verhaal Twente geschiedenis/identiteit bodem (o.l.v. Alzira Schaap) Wat is het verhaal van Twente en haar bodem? Welke elementen, ervaringen, (historische) feiten, situaties, successen, obstakels moeten we in ieder geval meenemen? Wat spreekt welke doelgroep aan?

De tafel begon met identiteit en geschiedenis van Twente in brede zin: wat kenmerkt een Twentenaar? Hoe is de relatie met de bodem door de tijd heen? Wat opviel was dat iedereen hier erg veel energie op had, er werd druk geschreven en naar afbeeldingen gezocht. De gevonden kenmerken werden door iedereen gedeeld.

Punten die naar boven kwamen:

- Trots. Een kenmerk van de Twentenaar die hij niet zo snel toont, maar er wel is. Werkt door op de regionale samenwerking en de “haat-liefde verhouding met regio”. Uiteindelijk willen de gemeenten het toch zelf bepalen.
- Bescheiden & degelijk. Er zijn heel veel innovatieve bedrijven gevestigd in Twente, maar niemand weet dat.
- Moestuin. Veel Twentenaren hebben een eigen moestuin. Dit is één van de mogelijke punten om de “bodem” meer tot leven te brengen voor inwoners.
- Honkvast. Veel Twentenaren hebben een sterke band met de regio. Soms wonen er wel 11 generaties op hetzelfde erf.
 - o Nog meer associaties met identiteit: dialect, weinig woorden, kennis UT & Saxon.
- Textielindustrie. Deze industrie heeft een belangrijke invloed gehad op de inwoners en op het landschap/bodem. Daardoor ook veel laagopgeleide mensen zonder werk. Invloed op kwaliteit van de bodem, industrie komt in het grondwater terecht.
 - o Nog meer associaties met geschiedenis: neanderthalers, industriële motor vorige eeuw, hunebed, wijken in Almelo die allemaal naar de bodem zijn vernoemd.
- Het landschap trekt steeds meer toeristen. De regio staat bekend om de rust, het mooie landschap. Twentenaren verwelkomen toeristen. Oudste geschiedenis zit in de bodem. De geschiedenis van de bodem kan hier een goede rol inspelen.
 - o Nog meer associaties met het landschap: landgoederen en kastelen, oude klei, landschap bepaalt inrichting, stuwwallen, 11+NAP, agrarisch, weinig aanvoer van water -> droogte.

Een tweede ronde ging in op hoe we het verhaal het beste kunnen vertellen, waar de nadruk op te leggen en voor welke doelgroep. Opbrengsten:

- Laat de bodem zien! Mensen weten er zo weinig van omdat het niet te zien. Dit kan door 3D modellen of interessante verhalen over de bodem.
- Bereik inwoners en toeristen door het verhaal dichtbij hun zelf te brengen, kies onderwerpen die hun aanspreken en vertel het in “huiselijke/vertrouwde” setting.
- Sluit aan bij de vele evenementen, bijvoorbeeld Geoweek aankomende week.
- Communiceer over “rentmeesterschap”, het duurzaam omgaan met de bodem, je kunt het immers niet meer herstellen.

Governancespoor

Het doel van het governancespoor is bestuurlijke overeenstemming te bewerkstelligen over hoe gemeenten met de ondergrond omgaan. Dit als bouwsteen voor 14 toekomstige gemeentelijke omgevingsvisies. Kernteam trekker: Jos Mol

7. Governancespoor - Stem richting rijksoverheid (o.l.v. Marco Vergeer) De gemeenten hebben juridisch gezien niet altijd een stevige positie, maar hebben een steeds belangrijker wordend instrument in handen: de mening van de samenleving (bedrijven, inwoners en hun organisaties). Hoe geef je de Twentse gemeenten een stem, met de middelen die er zijn, richting de rijksoverheid (Mijnbouwwet, maar ook duurzame landbouw, schoon drinkwater etc)?

Aan tafel werd duidelijk dat het belangrijk is om bestuurders, ambtenaren én gemeenteraadsleden te informeren over je vorderingen. De tafel adviseerde de Twentse regio om te laten zien wat je weet van de ondergrond, wat de effecten van ruimtelijke keuzes zijn op de ondergrondse ruimte en (vooral) wat er te kiezen valt. Bovendien werd geadviseerd om op ambtelijke schaal de verbinding te maken met de ruimtelijke ordenaars (in de praktijk vaak de bestemmingsplanjurist), omdat zij gebruikelijk het eerste aanspreekpunt zijn voor het maken van een Omgevingsvisie. Het is daarbij belangrijk om te visualiseren, transparant te werken, eenvoudige teksten te kiezen en teveel inhoudelijke toelichtingen te vermijden. Dat alles spreekt meer aan dan een goed doorwrochte tekst. Vanuit het programma Aan de slag met de Omgevingswet kwam het advies: zorg voor een duidelijke opdracht vanuit de gemeenteraad, zij zijn het die uiteindelijk de Omgevingsvisie gaan vaststellen.

Plenaire afsluiting Twente

De bijeenkomst werd afgesloten met een bijdrage van Henk van den Berg. Met de vraag 'wie weet wat hij/zij vanavond gaat eten' legt hij bloot dat afwegingen niet altijd op rationele gronden worden gemaakt. Het is ook nemen en geven, het is ook het zoeken van een compromis. Dat is een belangrijke les, voor als we bestuurders aan het werk zetten ten aanzien van het maken van keuzes. Of het nu gaat om de keuze voor het gebruik van de ondergrond of de lange termijnkeuzes in de Omgevingsvisie, bestuurders zullen (moeten) wikken en wegen. Vanuit de werkvloer is het de taak om de argumenten te bieden, om de samenhang eenvoudig inzichtelijk te maken, om de verbinding te zoeken met de maatschappelijke opgaven waar al wel overeenstemming over is.

Almar Otten sluit de bijeenkomst met een korte terugblik en een belangrijke constatering: we zullen de ondergrond in beeld moeten brengen. Zorg voor visualisatie en gebruik andere manieren van denken!

Gemeente Utrecht, 23 mei te Utrecht

Tijdens de bijeenkomst bij de gemeente Utrecht werden de deelnemers over de lopende initiatieven in de gemeente en de provincie geïnformeerd. Deze werden ook verder besproken aan de hand van vier casussen waarin de rol van de ondergrond voor de ambities en opgaven in dit gebied werd onderzocht en werd bekeken hoe een en ander samen kan komen in de omgevingsvisie.

Programma

Tijd	Onderdeel	Spreker
13.00	Opening, welkom vanuit de regio	Dagvoorzitter Annemartine Cox (Gemeente Utrecht)
13:10	Presentatie “transities in het bodemwerkveld” en de omgevingswet	Nationaal programma Aan de slag met de Omgevingswet Nicole Hardon (RWS) Uitvoeringsprogramma Bodemconvenant Jan Fokkens (VNO-NCW)
13:45	Introductie cases, uitleg sessies	Dagvoorzitter Annemartine Cox (Gemeente Utrecht)
14:50	Parallele sessies - De rol van ondergrond bij maatschappelijke opgaven <ul style="list-style-type: none"> • Energietransitie • Klimaatadaptatie • Gezondheid • Drinkwatervoorziening Ruimtelijke confrontaties en wat betekent dat voor de omgevingsvisie?	
14:40	Koffie en thee	
15:10	Vervolg parallelle sessies	
16:00	Presentatie Integraal werken in de praktijk	Ina Massop (gemeente Utrecht)
16:10	Wat moeten we nog regelen vanuit bodem en ondergrond ikv de omgevingswet en visies?	Henk van den Berg (VNG)
16:30	Afsluiting en borrel	Dagvoorzitter Annemartine Cox (Gemeente Utrecht)

Plenair deel Utrecht

Dagvoorzitter Annemartine Cox opende de bijeenkomst door het tonen van een filmpje wat goed weergeeft hoeveel er speelt en samen komt in een gemeente als Utrecht:

<https://www.youtube.com/watch?v=01k8xDhnCKE>

Presentatie “transities in het bodemwerkveld” en de omgevingswet Nicole Hardon (NP aan de slag met de omgevingswet) en Jan Fokkens (UP convenant)

Vervolgens werden de presentaties over “transities in het bodemwerkveld” en de omgevingswet, vanuit het nationaal programma “Aan de slag met omgevingswet gegeven door Nicole Hardon en Uitvoeringsprogramma Bodemconvenant door Jan Fokkens.

De inhoud van deze presentaties vindt aan het [begin](#) van dit verslag. De presentaties zijn te vinden op <http://www.expertisebodemenondergrond.nl/1119>.

Parallele sessies Utrecht

Tijdens de parallele sessies konden de deelnemers in 2 rondes sessies volgen. Hieronder een korte terugkoppeling van de resultaten.

Sessie 1 Energietransitie

Casusleider: Joop Oude Lohuis en Marit Linckens (gemeente Utrecht)

De gemeente Utrecht heeft de ambitie in de Merwedekanaalzone om de warmtevoorziening geheel energie- en klimaatneutraal te maken. De vraag hierbij is: Hoe kunnen we de schaarse ruimte in de ondergrond zo efficiënt mogelijk gebruiken voor onder andere bodemenergie en hoe kunnen we hier het beste op sturen? Daar ging de sessie op in. Joop Oude Lohuis leidde de sessie in met een presentatie over de opgave. In Utrecht is de ambitie om in 2030 klimaatneutraal te zijn, dit is een grote opgave om aan dit doel te voldoen. Daarvoor heeft de gemeente de volgende aanpak opgezet, wat zelf kan, wordt opgepakt. Maar veel kun je niet sturen. Daarvoor wordt veel samengewerkt in coalities, gebiedsgericht werken en een lobby naar het Rijk. In de Merwedekanaalzone is de opgave groot. Er wordt veel hoogbouw gepland. Er zal een mix tussen verschillende energievormen nodig zijn waarbij –naast thermische warmte uit het kanaal- ook ondergrond een deel kan invullen. Er is inmiddels een visie 1.0 gemaakt, op basis van huidig beleid, maar de vragen voor visie2.0 zijn:

- Hoe kunnen we de schaarse ruimte van de ondergrond benutten voor o.a. bodemenergie?
- Hoe kan de gemeente hierop sturen?
- Hoe kunnen we voorzien in een duurzame, betaalbare en zekere energievoorziening?

In de discussie werd gesproken over de instrumenten die de gemeente kan gebruiken, zoals een bodemenergieplan. De gemeente Amersfoort heeft goede ervaringen met een bodemenergieplan wat echter niet is vastgesteld om zo de flexibiliteit te behouden.

Ook 3D plannen is een mogelijkheid die de gemeente kan en mag inzetten. Hoofdvraag is wil de gemeente meer of minder regie op bodemenergie? Hoe ga je bijvoorbeeld om met private aanvragen in publieke ruimte? Je wilt het niet dichtregelen, dat past ook niet bij de geest van de omgevingswet. Je wilt wel kansen bieden aan private partijen, maar ook voor toekomstige gebruikers, dus je moet goed plannen en zijn dus wel regels nodig?

Utrecht is een gewilde locatie, dus leg de lat hoog wat betreft duurzame energie. Wordt het dan voor een bedrijf te moeilijk, dan zijn er andere bedrijven die wel mee willen. Zo zorg je ervoor dat je de doelstellingen kunt behalen. Meer regels of meer flexibiliteit, er is geen uiteindelijke conclusie uit de sessies gekomen. Wel deelt men het beeld dat er regie op ondergronds ruimtegebruik nodig is en dat de gemeente daar een belangrijke rol kan vervullen.

Sessie 2 Klimaatadaptatie

Casusleider: Anouk Teuns, Kirstin Groote en Wytze Kamminga (gemeente Utrecht)

Bij de ontwikkeling van woonwijk Rijnvliet in Leidsche Rijn besteedt de gemeente Utrecht aandacht aan de thema's droge voeten, een gezonde bodem, aantrekkelijk groen en de "Eetbare Woonwijk". Hoe kunnen water, bodem, groen en burgerparticipatie hierbij gezamenlijk ingezet worden en elkaar daarbij versterken?

Hoofdvragen in de sessie waren:

- Hoe kunnen, in een Omgevingsvisie, klimaatadaptatie en bescherming en benutting van de bodem elkaar versterken?
- Hoe kunnen bewoners hier een actieve rol in spelen?

In de discussie werd gesproken over de rol van zowel gemeente als bewoners en gebruikers in de ontwikkeling van een nieuwe woonwijk. Hoeveel faciliteer je als gemeente, hoeveel verantwoordelijkheid leg je neer bij (toekomstige) bewoners, omwonenden en projectontwikkelaar en hoe borg je dit. Uitgangspunten voor de gemeente daarbij zijn toekomstbestendig plannen en flexibiliteit in de inrichting van de openbare ruimte. Kijk bij participatie breder dan het groepje actieve bewoners. Denk aan bijvoorbeeld toeristen en bewoners die zich niet laten horen. Houd bij de inrichting van de woonwijk rekening met de aanwezige natuurlijke omstandigheden zoals bodemopbouw, vegetatie, waterhuishouding en de mogelijkheden van bronnen voor (bodem)energie. Het inzetten van bodem bij klimaatadaptatie is vrij onzichtbaar, maak dit bespreekbaar en geef er uitleg bij zodat het tastbaar wordt. Bijvoorbeeld een regenton naast een ondergronds infiltratiesysteem of ontwikkel een klimaatmeter "online tool" voor de wijk. Als uitsmijter: bij klimaatverandering denken we vaak aan negatieve gevolgen, maar hier zijn ook voordelen in te vinden die je kunt meenemen bij de inrichting van een gebied!

Sessie 3: Gezondheid

Casusleider Jeroen Oosterwegel (Geofoxx) en Marianne Langenhoff (gemeente Utrecht)

In de sessie wordt aandacht besteed aan de actuele verschillen in risicobenadering tussen de brongerichte milieu- en effect gerichte gezondheidskaders.

Onder de Omgevingswet wordt dit integraal afgewogen. Wat weten we al? Waar liggen onzekerheden? Aan de hand van Utrechtse voorbeelden (lood/asbest) probeerden we de betekenis van bodem & ondergrond bij integrale gezondheidsafwegingen te duiden evenals de kennislacunes. De vraag die behandeld werd was: Wat is de betekenis van bodem & ondergrond bij integrale gezondheidsafwegingen onder de Omgevingswet?

Jeroen Oostwegel laat in zijn presentatie, met bijdragen van Marianne Langenhoff, de complexiteit van het onderwerp zien. De sessie maakt duidelijk dat het moeilijk materie is en at het lastig afwegen is. Toch zal die slag moeten worden gemaakt. Het roept echter wel vragen op:

- Wie moet de afweging maken ten aanzien van gezondheid? Is dat de gemeente of is dat het Rijk? Aan de ene kant is er de behoefte om gezondheidsrisico's ter plekke als uitgangspunt te kiezen, aan de andere kant is het de vraag of deze overeind blijven als economische krachten een rol gaan spelen.
- De bodem lijkt een bescheiden rol te spelen als het gaat om gezondheidsrisico's voor mensen in een stad, bijvoorbeeld in vergelijking met fijn stof en geluid. Is dat zo of is er nog teveel discussie over de manier van risico-interpretatie?
- De bodemexpert (gericht op bron en pad) en de gezondheidsexpert (gericht op object) werken totnogtoe niet zoveel samen. Ze kennen elkaar niet en spreken elkaars taal niet. Dat is wel belangrijk om goed te begrijpen hoe een bodemverontreiniging invloed kan hebben op de gezondheid van een mens. Als gezondheid een thema wordt in de Omgevingsvisies, is hier nog werk te verrichten.

Sessie 4: Drinkwatervoorziening

Casusleider: Aernoud Pasop & Rene van Elswijk (provincie Utrecht)

De provincie wil als hoeder van het grondwater zorgen dat de kwaliteit van het grondwater goed blijft en heeft met het oog op de toekomst gebieden als strategische drinkwatervoorraden aangewezen. De gemeente zal verschillende activiteiten willen ontplooiën dat invloed kan hebben op de kwaliteit van het grondwater. Komen onder de Omgevingswet de provinciale ambities nu in de knel met de gemeentelijke ambities?

In de sessie werd aan de hand van een casus verkend welke afspraken de gemeente en provincie met elkaar zouden kunnen maken en waar de mogelijke knelpunten zitten. De hoofdvraag in deze sessie was hoe een goede balans gevonden kan worden tussen enerzijds het benutten van de bodem door de gemeente en anderzijds het beschermen van het grondwater door de provincie. De deelnemers hebben in kleinere groepen aan de hand van de casus gediscussieerd over de vragen:

- ‘Welke afspraken wil de gemeente/provincie maken?’
- ‘Hoe moet ze die afspraken maken?’
- ‘Welke knel- aandachtspunten zijn er?’

Hierbij werd genoemd: ‘Samenwerking intensiveren tussen gemeente en provincie: gebruik elkaars kennis en inzicht in het bodem-watersysteem, ken elkaars visie en zoek naar de gezamenlijke ambitie en win-win voor alle partijen. ‘Water is nationaal belang, er moet een lokaal en regionaal fonds komen om drinkwater te beschermen’. ‘De Wbb norm is hoger dan drinkwaternorm, dus drinkwaterbedrijven staan aan de lat om verder te saneren.’ En ‘Er moet een financiële waardering van water en verontreiniging komen. Tussen beide is een relatie.’

Plenaire afsluiting Utrecht

De afsluiting start met een toelichting van Ina Masop. Ze neemt de deelnemers mee door haar loopbaan en laat daarmee zien hoe de praktijk is veranderd. Het roept de vraag op hoe afwegingen worden gemaakt over het gebruik van de ondergrond. Ina laat zien dat dit niet altijd rationeel is en dat ‘waarden’ meedoen. De samenleving zal dus een belangrijke rol spelen en communicatie is daardoor belangrijk: wat kan de ondergrond betekenen en wat zijn de grenzen?

Met dit persoonlijke verhaal van Ina sluit Annemartine Cox de bijeenkomst af. Ze dankt allen voor hun aanwezigheid en actieve inbreng.

Gemeente Groningen, 1 juni te Groningen

Tijdens de bijeenkomst in Groningen werden de deelnemers geïnformeerd over het opstellen van de omgevingsvisie in de gemeente Groningen. Tijdens de sessie werd aan hand van concrete casussen ingegaan op onvermijdelijke veranderingen van verantwoordelijkheden bij de komst van de Omgevingswet.

Programma

Tijd	Onderdeel	Spreker
13:00	Opening, welkom vanuit de regio	Dagvoorzitter Sytze Keuning (Bioclear)
13:15	Presentatie “transities in het bodemwerkveld” en de omgevingswet	Katja Stribos (NP aan de slag met de omgevingswet) en Jan Fokkens (UP convenant)
13:45	Aanpak omgevingsvisie gemeente Groningen	Hessel Luxen/ Eric van Deelen (gemeente Groningen)
14:00	Introductie cases, uitleg sessies	Dagvoorzitter Sytze Keuning (Bioclear)
14:10	Parallele sessies <ul style="list-style-type: none"> • Warme overdracht • Grondwaterbeleid • Bodeminformatiebeheer • Landbouwbeleid • Archeologie 	<ul style="list-style-type: none"> • Sietske de Jonge- Provincie Groningen • Maurice Henssen - Bioclear earth • Annelies de Graaf - (Bodem+ en SIKB) • Jur Blommers - gem. Leeuwarden • Froukje Veenman - gem. Groningen
14:50	Koffie & thee	
15:20	Vervolg parallelle sessies	
16:00	Terugkoppeling parallelle sessies	Groepsvoorzitters
16:15	Wat moeten we nog regelen vanuit bodem en ondergrond ikv de omgevingswet en visies?	Sytze Keuning (Bioclear)
16:30	Afsluiting en borrel	

Plenair deel Groningen

Dagvoorzitter Sytze Keuning (Bioclear earth) opende de bijeenkomst. Hij gaf aan de Omgevingswet een logische stap te vinden en trok een parallel met de natuur: Daar zou het op dezelfde manier gaan. Eerst specialiseren en dan weer samenvoegen van gespecialiseerde onderdelen. Cellen van een organisme zijn aan het begin allemaal hetzelfde, vervolgens specialiseren ze zich, en krijgen ze elk een eigen taak. Als een embryo vormt dan gaan de gespecialiseerde onderdelen ook samenwerken (een integratiefase). Dat zie je in organisaties en bedrijven ook gebeuren en bij de Omgevingswet ook. Als je deze wet in een keer had willen neerzetten, was dat niet gelukt. Voor de verschillende sectoren, bodem, water, is voldoende diepgang bereikt in de wet- en regelgeving. Het is nu tijd voor integratie. De omgevingswet is dus logisch. Sytze hoopt dat de deelnemers dit ook vinden na de bijeenkomst.

Presentatie “transities in het bodemwerkveld” en de omgevingswet Katja Stribos (NP aan de slag met de omgevingswet) en Jan Fokkens (UP convenant)

Vervolgens gaf Katja Stribos een presentatie over “transities in het bodemwerkveld” en de omgevingswet, vanuit het nationaal programma “Aan de slag met omgevingswet. Jan Fokkens (UP en NVO-NCW) werd vervolgens bevraagd over het uitvoeringsprogramma.

De inhoud van deze presentaties vindt aan het [begin](#) van dit verslag. De presentaties zijn te vinden op <http://www.expertisebodemenundergrond.nl/1119>.

Aanpak Omgevingswet gemeente Groningen - Hessel Luxen/ Eric van Deelen (gemeente Groningen)

In de presentatie van Hessel Luxen/ Eric van Deelen (gemeente Groningen) werd ingegaan op de Aanpak Omgevingswet gemeente Groningen. Hoe pakt de gemeente dit aan? Next City is de voorloper van wat uiteindelijk de Omgevingsvisie moet worden. De vraag die hierbij centraal staat is: "In wat voor een stad wil je wonen?". Deze vraag geeft invulling aan de langetermijnvisie voor de gemeente en wordt ook veelvuldig aan burgers en ondernemers gesteld. De gemeente Groningen betreft zijn medewerkers ook steeds meer bij de Omgevingswet. Dit doen ze door een 'rondje langs de velden' te maken bij een grote verscheidenheid aan afdelingen en versnellingsessies te organiseren waarbij men in gesprek gaat met de organisatie over hoe men zou willen werken.

Er is ook een Peer Review vanuit de vier grootste noordelijke gemeenten uitgevoerd die zich in Groningen gericht was op regionale samenwerking.

Er heeft een AMvB sessie plaatsgevonden: hoe werkt het nu en hoe zal het straks gaan werken

En één van de belangrijkste acties: er is een impactanalyse uitgevoerd. Daaruit kwamen 5 sporen waarvoor acties zijn benoemd en aanbevelingen gedaan:

- 1) Politiek bestuurlijke visievorming
- 2) Organiseren in bestuurlijke ketens
- 3) Uitvoeringsproces
- 4) ICT en digitalisering
- 5) Werkwijze, houding en gedrag

De komende tijd staat er bovendien nog veel te gebeuren op het gebied van de Omgevingswet. Er wordt gewerkt aan het implementatieplan, de eerste werkprocessen worden omgevingswetproof gemaakt, er wordt een start gemaakt met enkele pilots, er worden medewerkerssessies georganiseerd en nog veel meer.

De impactanalyse komt de week na de bijeenkomst (2 juni) openbaar beschikbaar.

Parallele sessies Groningen

Warme overdracht onder leiding van Sietske de Jonge- Provincie Groningen

De provincie Groningen start binnenkort met de warme overdracht van bodemtaken. Deze sessie is onderdeel van de voorbereiding daarop. Voor de projectleiding (Sietske de Jonge en Frans Mulder) is het van belang om te weten wat mensen bezig gaat, ten aanzien van bodem en ondergrond.

Uit de sessies blijkt dat de deelnemers zich bewust zijn van het feit dat de bodem niet maakbaar is. Dat is van belang bij het maken van Omgevingsvisies. Je zult rekening moeten houden met hoe de bodem is ontstaan en hoe deze zich gedraagt. Bovendien is het van belang wat in de bodem aanwezig is en waar je rekening mee moet houden. Daarvoor is dan wel een bodemmedewerker bij een gemeente nodig. De situatie nu is dat veel bodemwerk is overgedaan aan de Omgevingsdiensten. Bij de gemeente is daardoor veel expertise van de bodem verdwenen. Die is wel noodzakelijk om de goede vragen aan de Omgevingsdienst te stellen en om het bestuur goed te informeren. Het gaat daarbij uiteraard niet alleen om bodemverontreiniging, maar om brede bodemonderwerpen.

Uit een eerdere sessie kwam een belangrijke les. Eén van de wethouders gaf aan dat het onderwerp van belang is voor Omgevingsvisies, maar dat het onderwerp bij bestuurders snel is vergeten. Zijn advies luidde: houdt het onderwerp onder de aandacht. Vertel de bestuurder wat de bodem voor een complexe ruimte is en hoe verontreinigingen zich daarin gedragen. Vertel ook wat mogelijke gevolgen zijn wanneer de gemeente onder de Omgevingswet verantwoordelijk is voor de bodemkwaliteit (en de provincie niet meer). Er ligt nu een kans om daar met de provincie in samen te werken en te komen tot een goede overdracht.

Vanuit de VNG wordt een aanbod gedaan. Mocht het niet lukken om de bestuurder te bereiken met de bodem, dan gaat de VNG met het gemeentebestuur in gesprek. Ze zal daarin toelichten wat het VNG-bestuur adviseert: check voorafgaand aan je Omgevingsvisie hoe het lokale bodem- en watersysteem functioneert, dat kan veel onnodige schade door “bodemonbewuste” keuzes voorkomen.

Daarnaast is het natuurlijk om mogelijk om met Sietske en Frans in gesprek te gaan over de Groningse overdracht.

Grondwaterbeleid onder leiding van Maurice Henssen - Bioclear earth

In de sessie ‘grondwater’ hebben we verkend welk rol het grondwater kan en zal gaan spelen in omgevingsvisies van provincies en gemeenten. Omdat grondwater gemeente overstijgend is en omdat de provincie waarschijnlijk verantwoordelijk blijft voor de grondwaterkwaliteit in het kader van de Kaderrichtlijn water, lijkt het logisch dat de provincies op dit punt het voortouw nemen. Daar komt nog bij dat vooral kleinere gemeente over het algemeen weinig ervaring hebben met grondwaterkwaliteit, en daar ook vaak geen grote belangen bij hebben. Kwaliteit is breder dan alleen Wbb-verontreinigingen. Ook bijvoorbeeld nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen bepalen de kwaliteit van het grondwater. Gemeente zijn wel vaak al langer bezig met grondwaterkwantiteit, met name wateroverlast. Dit is iets waar burgers over klagen. De grondwaterkwaliteit is minder vaak een issue op gemeenteniveau.

De conclusie van beide sessies was dat het zinvol lijkt als provincie en gemeenten samen de mogelijke gebruikswaarden van het grondwater in een gebied verkennen, daaraan een benodigde kwaliteit koppelen en dit opnemen in de omgevingsvisie. Vervolgens kan besproken worden wie belang heeft bij deze kwaliteit en wie de verantwoordelijkheid op zich neemt, bijvoorbeeld als gebiedsbeheerder bij gebiedsgericht grondwaterbeheer. Of als saneerder van een bodemverontreiniging die nalevert aan het grondwater. Dit kan bijvoorbeeld de gemeente zijn als het (schone) grondwater een belangrijke vestigingsfactor is voor nieuwe bedrijven. Of de provincie, als diverse diffuse verontreinigingen een drinkwaterwinning bedreigen. Opmerking uit de zaal: ‘Als echte kwaliteitsverbetering nodig is, zal dat niet lukken zonder een financiële bijdrage vanuit het rijk’. Overigens zal het naar verwachting ook vaak voorkomen dat er geen bijzondere functies voor het grondwater aangewezen worden en dat een zeer goede kwaliteit dus niet vereist is.

Bodeminformatiebeheer onder leiding van Annelies de Graaf - (Bodem+ en SIKB)

Deze sessie start met een korte presentatie van de uitkomsten van de verkenning, die ter voorbereiding op een breed gedragen visie op de inrichting van het bodeminformatiebeheer, is uitgevoerd in opdracht van Bodem+ en SIKB. In de presentatie horen we een aantal punten uit die visie. Namelijk dat ten aanzien van bodeminformatiebeheer, gemeenten onder de OW een centrale rol hebben in bodeminformatiebeheer (informerende wordt een basistaak) en dat de informatievraag sturend moet zijn in het informatiebeheer. Maar ook een landelijk instrumentarium blijft nodig (DSO, BRO). Voor bodem betekent dit dat er een bodemloket 2.0 zal komen. Daarna volgt een discussie met de deelnemers aan de hand van de vraag: 'Wat moet een initiatiefnemer in 2024 in de ideale situatie 'met 1 druk op de knop' kunnen vinden over bodem en ondergrond in het DSO? Hieruit komt een hele lijst met ondergrondinformatie van bodemkwaliteit tot kabels en leidingen tot WKO systemen. Deze informatie is nu (als die er is) overal verspreid bij verschillende instanties en moeilijk te interpreteren voor burgers. We realiseren ons dat er nog veel moet gebeuren. Zeker als we ook locatie-overstijgende informatie hierin willen opnemen. Bijvoorbeeld alternatieven voor duurzame energie: WKO in dit gebied, warmtenet in dat gebied. De initiatiefnemer moet gefaciliteerd worden in een (locatie-) keuze. Overheden zullen dus intensiever moeten gaan samenwerken om voor elkaar te krijgen dat er één loket is met informatie. In de Noordelijke regio wordt op dit moment als goed samengewerkt om informatie te ontsluiten. Dat gaat hier goed omdat er maar een beperkt aantal gemeenten zijn en één OD.

Landbouwbeleid onder leiding van Jur Blommers - gem. Leeuwarden

De vraagstukken rondom landbouw zijn groot. De vraagstukken zijn deels economisch van aard, maar hebben ook een directe relatie met ruimtelijke ordening en milieu (en daardoor ook met de bodem). Al deze zaken hebben betrekking op de omgevingswet, die uitgaat van maatschappelijke opgaven en op basis daarvan het ruimtegebruik en milieu-items verbindt tot een omgevingsvisie- en plan. Op het oog dus een goed instrument om in te zetten voor onze visie op landbouw en keuzes in het buitengebied. Waar moeten we daarbij aan denken?

Startpunt van de discussie tijdens deze parallelle sessie was een situatieschets van de huidige situatie in het landbouwgebied rondom Leeuwarden. Vervolgens is er discussie gevoerd over de rol en invloed van de gemeente, wie de medespelers zijn van de gemeente en wat dit betekent voor de milieuambities.

Uitkomsten zijn:

- Stel als overheid de ambities niet te hoog; maar probeer vooral een regulerende en koppelende rol aan te nemen;
- Er zijn heel veel zaken die ondernemers zelf ook goed kunnen regelen in het systeem, laat dat gebeuren. Ook/juist zij hebben belang bij een goede bodem;
- Participatie is goed en nodig, maar zorg dat duidelijk is wat verwacht wordt van alle partijen;
- Boeren zijn belangrijk voor een gebied. Ze beheren de meeste gronden en onderhouden zo het Landschap; ze zijn ook de drager van de lokale economie.

Als risico werd een aantal zaken aangemerkt:

- Europese regels maken sommige zaken lastiger en beperken de flexibiliteit;
- Het stellen van te generieke doelen; iedereen is het eens met deze doelen, echter, wanneer verder wordt ingezoomd kunnen grote verschillen ontstaan;
- Het groter worden van verschillen in regelgeving / aanpak tussen gemeenten onderling door invoering van de omgevingswet;
- (Te) vaak bijstellen van omgevingsvisies als gevolg van politieke cycli.

Archeologie onder leiding van Froukje Veenman - gem. Groningen

Froukje Veenman, een van de gemeentelijk archeologen van de gemeente Groningen startte deze sessie met een presentatie. In Groningen wordt al langere tijd samengewerkt tussen de archeologen en 'de jongens van bodem'. De werkvelden lijken steeds meer op elkaar qua manier van werken. Het gaat hierbij om het uitwisselen van kennis, maar ook het samen optrekken in de uitvoering. In de presentatie werd kort de nieuwe erfgoedwet belicht en aan de hand van enkele voorbeelden van opgravingen/saneringen belicht hoe de afstemming wordt gezocht en gevonden. De omgevingswet (omgevingsvisie/omgevingsplan) biedt wellicht kansen op een goede integrale afstemming, maar de vraag is hoe dat precies en praktisch ingestoken kan worden. Aan de hand van stellingen is de discussie gevoerd. Alle aanwezigen zien het nut van de samenwerking, maar ook nog haken en ogen.. Het is lastig uit te leggen waarom de grond twee keer open zou moeten, 1 keer voor saneren en 1x voor archeologisch onderzoek. Dat vraagt om goede afstemming. Hoewel er in de uitvoering goed wordt samengewerkt, biedt de omgevingswet mogelijk nog kansen om ook op beleidsniveau beter af te stemmen. Dit zou ook wenselijk zijn.

Plenaire afsluiting Groningen

In de terugkoppeling gaven de sessieleiders ieder kort de hoofdpunten van de sessies weer (zie hierboven). Vervolgens sloot dagvoorzitter Sytze Keuning af met de constatering dat het gebouw waar de bijeenkomst plaatsvond (Remonstrantse Kerk) een metafoor voor de omgevingsvisie in het klein was. De kerk vervult meerdere functies: als kantoor, als zalencomplex en als kerk. Door de beperkte ruimte is een Japanse architect gevraagd, omdat men in Japan gewend is om te woekeren met de ruimte. Er zijn daarom ook geen gangen in het gebouw. Er is een oud deel en een nieuw deel met de trappen en het sanitair. Het oude deel is deels behouden en gerestaureerd en deels vernieuwd, waarbij de Japanse architect en de bouwkundige samengewerkt hebben. Het resultaat is prachtig geworden. Net als de bijeenkomst: er is veel gezegd, hopelijk bood dit ook handvatten voor de deelnemers. Sytze sloot officieel af door de borrel, aangeboden door de gemeente Groningen te aan te kondigen.

Kernteam Platform bodembeheer

www.platformbodembeheer.nl

@bodembeheer

PBB@expertisebodemenondergrond.nl

Alle presentaties van de middagen zijn te vinden in het digitale archief van het Platform Bodembeheer:
<http://www.expertisebodemenondergrond.nl/1119>.
